خوێندنەوەی دەروونشیکارانەی چیرۆکی (کتوپڕێک ئا)

سۆران محەمەدی
(تورکیا)

یەکێک لە تەکنیکەکانی چیرۆکی مۆدێرن، چوونە ناو زەین و دەروونی کەسایەتییەکانە، واتە زۆر جار بۆ گێڕانەوەی چیرۆک و ڕۆمان لە ناوئاخنی مژی و شێوە ئاخافتنی دەروونیی کەڵک وەردەگیرێ، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی خوێندنەوەی دەروونناسانەی بۆ گونجاو بێت. ئەوەی کە خوێندنەوەی چیرۆکی (کتوپڕێک ئا) نووسینی فریا یوونسی لە دیکەی چیرۆکە مودێرنەکان جودا دەکاتەوە، یەکەم، شێوەی هەژەند و نامۆی گێڕانەوەیە کە ئەگەر ڕێی هەبێ دەکرێ بەبێ وەستان و بە یەک هەناسە بیخوێنیتەوە، دووەم ناوەرۆکی چیرۆکە کە چەندان شرۆڤەی جیاواز هەڵدەگرێ.

(خوێندنەوەی یەکەم)
شێوەی گێڕانەوەی چیرۆک:

یەکەم ڕستەی چیرۆک ئاوا دەست پێ دەکات:

«وتم کاکە ئەڵێ دوێشەو فێری ماشینت ئەکا وتی مەڵێ کاکە دەی بڵێ کا زمانم نەدەهاتەوە گۆ وتم دادە کاکە ئەڵێ دوێشەو ئەچین فێری ماشینت بکا جا ئەهێڵێ منیش سوار ببم ئەزانی ئەهێڵێ منیش بهێڵم ماشینەکە بمبا فێرم بکات...»

لە یەکەم ڕستەدا خوێنەر وا هەست دەکات لەگەڵ منداڵێ بچووک کە تازە زمانی گرتووە ڕووبەڕوو بووەتەوە، بەڵام نووسەر ئیزنی مانەوە لەو هەستە هەڵە بە خوێنەر نادات و یەکسەر

لە دوای ڕستەی یەکەمدا ئاوا هاتووە:

«بە خۆیەوە هەڵگڵۆفیم تاڵ بووم مەڵاشوم پڕ بوو لە تاڵی و هینە لەوانە بوو بمخنکێنم وتم دادە ئەوە بیری چیم ئەخەیتەوە پەنجەکانی ئەو نیوە شەوەت لە بیرە ماوە لەسەر ئەو سێبەرە نەگبەتەکەی سەر دیواری حەوشەکە هەڵقرا...».

کەواتە هەر لە سەرەتای چیرۆکەوە بۆمان دەرئەکەوێ، بگێڕەوە کەسێکی تەمەن گەورە و بە عەقڵ منداڵە، واتە دەکرێ چەشنە (جێماوەیەکی زەینی) بێت. دیارە لە ئەدەبی جیهانیدا نموونەی وامان هەن وەک کەسایەتی «بنجی» لە هەرا و توورەیی فۆکنەر، یان «ئایدین» لە ڕۆمانی سیمفۆنیای مردووەکانی عەباس مەعرووفی، بەڵام لە چیرۆکی کوردیدا ئەوەی کە بگێڕەوە کەسێکی دەروونژاکاو بێت و بێتە ئاخافتن و دیالۆگی ببێت نموونەی کەمن، بەڵام لە چیرۆکی (کتوپڕێک ئا)دا نووسەر شانی داوەتە بەر ئەم کارە دژوارە و سەرکەوتوویش بووە. «کات» نەک بە شێوەی کرۆنۆلۆژیک، بەڵکوو بە پێی وەبیر هاتنەوە/ تەداعی/ کەسایەتی پاش و پێش دەکات. ئەوەی جێی سەرنجە بەکارنەهێنانی هیچ خاڵ و ئاماژەیەکی ڕێزمانییە، هەموو وشە و ڕستەکانی چیرۆک بە بێ وەستان بە شوێن یەکدا هاتوون و هیچ نیشانەیەکی ڕێزمانی؛ ڕووداوەکان، خەونەکان، تەنانەت وتووێژەکان جودا ناکاتەوە. دەڵێی یەکسەر لە ناوئاخنی زەینی کەسایەتییەوە ڕژاونەتە سەر پەڕەی کاغەز.

لە چیرۆکی ریالیزدا هەوڵ دەدرا ڕووداوەکان دیسانەوە بگێڕدرێنەوە. بە شێوەیەک کە بگێڕەوەی هەمووشتزان هەموو شتێکی سەبارەت بە کەسایەتی ڕووداوەکان ڕاستەوخۆ بە خوێنەر دەگوتەوە، لە «ڕووداوەکانی ڕابوردووەوە» هەتا

فریا یوونسی

«هەست و دەروونی کەسایەتییەکان» کە بە ڕاشکاوی باسیان نەدەکرد، بەڵام لە سەدەی بیستەم و چیرۆکی مودێرندا هەوڵ دەدرێ ڕووداوەکان «نیشان» بدرێن، واتە بگێڕەوە لە جیاتی دزە کردنە نێو دنیای دەروونیی کەسایەتییەکان و بەدەستهێنانی زانیاری تەواو سەبارەت بە زەینی کەسەکان، ڕەوت و گفتی کەسایەتی و ڕووداوەکان بە شێوەیەکی شانۆیی بە خوێنەر نیشان دەدات، ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە بگێڕەوەی هەمووشتزانی نییە کە وەک ڕاڤەکار بە کۆبەندیی ڕوداوکان و کەسایەتییەکانی چیرۆک خەریک بێت، بەڵکوو خودی خوێنەرە کە دەبێ سەرەداوەکانی چیرۆک بدۆزێتەوە و کرداری کەسایەتی بە بێ ڕاڤەی بگێڕەوە بۆ خۆی ئاشکرا بکات (حوسەین پایەندە، ١٣٩٥). هەڵبەت نیشاندانی ڕووداوەکان لە زمانی کەسایەتی دەروونژاکاوەوە، خوێنەر تووشی دژواریی تێگەیشتنی ناوەرۆک ئەکات.

- زۆرجار کەسایەتی بگێڕەوە (پاشگری جێناوی) لێ ئەشێوێ:

«منیش ئەهێڵم بترسم». «ناهێڵم بوێرم». «وتاندی». «دەمکەواند». «بیکەوێنم». «وتانی ئەزانی هەڵدێم». «ئەمئەزانیبوو...».

ڕوحبەخشینێکی داهێنەرانە بە شتەکان و ئامرازەکان، هەست بەخشین بە ئەندامەکانی جەستە کە دەکرێ بڵێین هەستی خودی کەسایەتی بگێڕەوەیە کە لەو ئەندامانەدا وێنا کراوە:

«ئەڵێ وەحەسێ من جۆلانێ ئەکەم ئەڵێم ناو دەرپێکانی تووڕە ئەبن دائەخزێنە ژێر قاچە شێتەکانی و قاچە شێتەکانی هار دەبن فڕێی ئەدەن بە سەر لووتما لووتم هەڵدەستێ و دڵم پڕ دەکاتەوە لە هین...». «ویستی بچمە سەر کەفەلی و جۆلانێ بکەم وتم نایەم دەنگت خزممانە...». « لووتم نەیدەوێرا بتەزێ دەنگی لەوانە بوو لێم تووڕە بێت قاچم ئاگای لە دەنگی ئاشنای بوو وتی هەڵێم ئیتر قاچم هەڵات و منیش شوێنی کەوتم...». «نەردە بێ دەسەڵاتەکانی پەنجێرەی ژوورەکەیانەوە...». «سەری چەقاندبووە نێو پەشمی بێ شەرەفی سینگی کابرا...». «من هەر هەڵئەهاتم لەو سیخە بێ شەرەفە ئەترسام کە لە نێو دەستیەوە هەڕەشەی ئەکرد...».

– کەڵک وەرگرتن لە تەکنیکی بانگ هێشتن (تەداعی) وەک یەکێک لە تەکنیکەکانی چیرۆکی دەروونشیکاریانە:

«بەو حەموو شەوەی گلێنەکانمەوە هەر ئاگام لە ئەستێرەیە ئەبارێتە ناو کونی کۆنی مەستەراحەکە دایە ئەیوت کە ئەستێرە باری زوو مورادێکت بڵێ حاسڵ ئەبێ ئەڵێم خوایە پۆشتەم ئەکەیتەوە و پۆشتە نابمەوە...»

هیچ کام لە کەسایەتییەکان ناویان نییە و جیاوازیی کەسایەتییەکان لە ڕووی ڕۆڵێک کە نووسەر بۆی دابین کردوون دەرئەکەوێ، کەسایەتییە سەرەکییەکان ئەمانەن: بگێڕەوە/ دادە/ دایکە / کاکە / کابرا/ ژنە چڵمنەکە و.. ئەوەی جێی سەرنجە نەبوونی ڕۆڵی چالاکانەی کەسایەتی باوکی بگێڕەوەیە، کە ئەوەش بۆ قۆناغی گەشەی کەسایەتی بگێڕەوە دەگەڕێتەوە، کە لە قۆناغی ڤاڵیک (کۆ ئەندامی میزکردن)دا ماوەتەوە، هەر ئەو قۆناغەی کە بە وتەی فرۆید ئەگەر وزەی چێژ لەوێ سەقامگیر بمێنێتەوە تووشی گرێی ئۆدیپ دەبێت، واتە قۆناغێک کە منداڵی کوڕ لە دایکی نزیک دەبێتەوە و ڕکابەری لەگەڵ باوکی دەکات.

– کەڵک وەرگرتن لە زمانی شیعر، وەک زمانی شیزۆفێرنیک؛

«گوێم لە دەنگی پەنجێرەکان گرتبوو گوێم لە کپ بوونەوەی شیشەکان و ئاگام لە هەناسەی مێروولەیەک بە نێو نەخی قاڵییەکەوە ببوو».

«وتی ئەها ئیتر کەس لێرە نییە کەس لێرە نەماوە شەوەکەی سەرچاوم لادا کاکە بە دیار تلویزوێنە کڕێوەکەوە ڕووت خەوتبوو تلویزوێنەکە چ کڕێوەیەک بوو چ بەفرێکی تیا ئەباری ویستم هەڵێم کەچی بەفرەکە چاومی دزی شتێک دەجووڵا لەوێ نزیک ئەکەوتەوە و دوور ئەکەوتەوە دەرئەکەوت و بزر دەبوو لە خۆوە وەمزانی سێبەری گوناحی دادەیە و سەرمایەکم ببوو بۆ گریان ئەگەڕام بۆ گەرمایەک نزیک پێستم ئەگەڕابووم».

(خوێندنەوەی دووەم)؛
خوێندنەوەی چیرۆک بە شێوازی لاکانی:

ڕەهەندی خەیاڵین؛

کەسایەتی سەرەکی چیرۆک وێنای «ڕەهەندی خەیاڵی» لاکانییە. لە چیرۆکدا کردەوەی کەسایەتی بگێڕەوە دەیەوێ قۆناغەکانی گەشەی کۆرپە بۆ منداڵ لە ڕەهەندی خەیاڵەوە بۆ «ڕەهەندی هێما» نیشان بدات، بەڵام بۆ هۆی کێشەی زەینی بگێڕەوە ناتوانێ بە تەواوی بگاتە «ڕەهەندی هێما» و ئاستی بەرزتر. ڕەهەندی خەیاڵی لە دوای شەش مانگی ژیانەوە دەست

پێ دەکات، کۆرپە بە شێنەیی بۆی دەردەکەوێ کە سەقامگیرییەکەی پێوەندی بە چاودێری دایکەوەیە. لە ڕەهەندی خەیاڵیدا منداڵ هێشتا ڕێسای زمان نازانێ و ناتوانێ قسە بکات و لەبەر ئەوەی ناتوانێ جیهانی دەوروبەری لە ڕووی زمانەوە وەسف بکات، تێگەیشتنەکانی زیاتر لە سەر ئیماژ پچڕپچڕ و خەیاڵییە (هۆمێر،١٣٨٨)، واتە لەسەر ئەو ئیماژانەی کە هەڵقوڵاوی خەیاڵاتی منداڵانەن و بەس لە چوارچێوەی هەمان خەیاڵە ساویلکە و ناباڵقانە (پێنەگەیشتووانە) دەکرێ فام بکرێن. هەبوون لە ڕەهەندی خەیاڵی هاوواتایە لەگەڵ ژیانی وێنەی زەینی (ئیماژی)، واتە وێنەی خەیاڵینی یەکبوونی لەگەڵ دایکی (ئۆبژە) هەستێکی پڕ لە خۆشی بە سووژە (واتە منداڵ) دەبەخشێت. بە پێی قسەی لاکان، منداڵ لە ڕەهەندی خەیاڵیدا، سەرەتا هەوڵ ئەدات جەستەی خۆی بناسێت. لەبەر ئەوەی تێکڕای ئەو واتایانەی کە لە زەینیدا بیچم دەگرن لە وەرگرتنی هەستەکانییەوە سەرچاوە دەگرێ، بۆیە «جەستە» یەکەم جیهانێکە کە منداڵ ئەیدۆزێتەوە و شی دەکاتەوە. تێگەیشتنی ئەو لە بەشەکانی جەستەی لە ڕووی ئەو وەرگرتنانەوەیە کە لە ئەندامەکانی لەشیەوە بۆ زەینی دەگوێزرێتەوە (هۆمێر،١٣٨٨).

«دەنگی ئارەقەی پشتی دەبینم...». «دەسەڵاتی دەکم نەمابوو...». «کاکە قیت و قنجە و خریکە گوێ لە لەشی بێتاقەتی ئەودیو درگای دادە دەگرێ...». « سەرمایەکم ببوو بۆ گریان ئەگەڕام بۆ گەرمایەک نزیک پێستم ئەگەڕابووم زبر بوومەوە پێستم ئەببووە سماتە...». «وتم کاکە فێری ماشینت کردین هیچی نەوت وتی زوو کە درگاکە بکەرەوە هەرچی گیانمە ئێشە هیچم نەوت وتم دەی خۆ ماشینەکە نایەشێ بۆ کوێ ئەیبەیتە ژوورەوە ماشینەکە هیچی نەوت پێش کاکە ئەمدیو دەروازەکە کەوت...». «پانتۆڵەکەشم بە خۆی دەزانی و دەکەوتە پرمەپرمی پێکەنین پێم وام لێ هاتبوو کراسەکەشم ئاگای لە هاسکە هاسکی حەموومان بوو دەپاڕایەوە نەیکەین...».

هەروا کە لەو نموونە دەقانە دەرئەکەوێ کەسایەتی زیاتر لە ڕەهەندی خەیاڵیدا ماوەتەوە و هەموو تێگەیشتنەکانی لە جیهانی دەوروبەر، لە ڕووی ئەندامەکانی لەشییەوە پێناسە دەکرێ و پتەو نابێتەوە. ڕەهەندی خەیاڵی هەرێمێکە کە تێیدا «خود» هیچ ناوەندێکی نییە و لە جوداکردنەوەی نێوان خود و ئۆبژەکانی دنیای دەوروبەری بێ دەسەڵاتە، واتە هێشتا لە تێپەڕاندنی قۆناغی پێش زمانیدایە.

قۆناغی ئاوێنەیی

ئەو چەند بەشییە و کەرت کەرت بوونە بە وتەی لاکان لە چوونە ناو قۆناغی ئاوێنەدا کۆتایی پێ دێت و منداڵ جەستەی خۆی بە چەشنێکی یەکپارچە و سەربەخۆ دەناسێت. بە ڕای لاکان ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ئاوێنە لە سێ هەنگاودا ڕوو دەدات: هەنگاوی یەکەم منداڵ لە ناسینەوەی خۆی لە ئاوێنەدا عاجز دەبێ و وێنەی لەگەڵ دایکی بە هەڵە دەگرێ. لە هەنگاوی دووەمدا منداڵ دەزانێ کە ئەو وێنەی لە ئاوێنەدایە تەنیا ڕەسمێکە نەک مرۆڤێکی ڕاستەقینە. لە هەنگاوی دواییدا وا دەزانێ کە ئەوە وێنەی خۆیەتی کە لە ئاوێنەکەدا دەرکەوتووە (ئەوێنز،١٣٨٧).

«لە پیلکانەکانەوە خلۆر بوومە نێو یەکیان دیسان پڕ بە ئاوێنەکە بووم وتم خۆسکە ئەمتوانی پۆشتە ببمەوە...». «چاوم چ پڕ ئەبوویێتەوە لە خۆم پشت درگای ئاودەستەکە خۆمێکی تر ئەلەرزێت بۆ دۆخینی پانتۆڵەکەی ئەگەڕێم بۆ دۆخینی پانتۆڵەکەم ئەگەڕێت...».

«ئەویش تماشام ئەکا منیش تماشام ئەکەم خۆمی نێو درگاکە لا دەکاتەوە من نا ئەو کزوڵەیەک دەکا ئەڵێی گوێ لە دەرەوە ئەگرێت من هەر بۆن ئەکەم سینگم تاڵ نییە خەوم لێ ناخات چاوم ئەڕنمەوە لە مووەکانی و دەینێرمە نێو ئاوێنەکە...».

هەڵبەت دەرەنجام و دەسکەوتی جەستەی سەربەخۆی منداڵ، لە وەهمێک زیاتر نییە و ناتوانێ بێ دایک بگەڕێ و برسییەتی بشکێنێ، ئەم هاوشوناسییە حوکمی دالێکی بێ مەدلوول دەدات و مەیلی دایک بە تانوپۆی سووژەدا/ کە لە ڕەهەندی خەیاڵیدا جێی گرتووە/ ڕۆدەچێ، لەبەر ئەوەی هێشتا دایک چاوگی هەموو ئاسوودەییەکانە.

چەن کەرت بوونی ئەندامانی لەش (واتە ئەوەی کە جەستەی یەکپارچە نییە)، گەورەترین مەترسیی منداڵە هەتا پێش ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ ئاوێنەدا. بەم پێیە هەوڵ دەدات تا بە سازدانی واقعێکی خەیاڵی (زاڵ بوون بەسەر جەستەی خۆیدا وەک ئەوەی کە گەورەساڵان بەسەر لەشی خۆیاندا هەیانە) بەسەر دڵەڕاوکێی خۆیدا زاڵ بێت. (نەبوون) داهاتی جیاوازیی نێوان وێنەی خۆویست و پچڕانی چەند لەتبوونی ئەزموونی منداڵە، هەرچەند منداڵ هەوڵ دەدات نکوڵی لە پێوەندییەکانی خۆی لەگەڵ دایکی بکا، بەڵام دیسان درێژەدان بە ژیان، پەیوەندە بە چاودێریکردنی دایکییەوە (ئەوێنز،١٣٨٧).

«ئێرە خۆ ئاوێنە نییە وا ناتوانم لەرەیەک بتوانم لەرەیەک وەخۆ خەم و ناتوانم لەگەڵ دڵقی ئاوێنەکە بە مەییوی بهارێمە خوار ورد ببمە نێو کونی کۆنی مەستەراح گوێم لە دڵقی ئاوێنەکە بێ بتوێتەوە و ڕمبوکوت لە ئاوێنەکە هەڵدەستێ...». «کاکە ئاوێنەکەی هاڕاند بە سەر و چاوما و ئەو دادەمەی لێ هەڵتەقاندم کە لە بنکی ئاوێنەکەوە هاتبوو ڕێک لە لای ناوکمەوە دەرکەوتبوو...». «لە کوتێک ئاوێنەی شکاوا گیری خواردبوو دەگریا دادە...».

ئۆبژەی ئەوی دی بچووک(a)

واتە ئەو وێنەی کە منداڵ (لە خودی مەیلە و پێگەیشتن) دەیبینێ و لەگەڵیدا هاوتاسازی دەکات. یاکۆبسن لە تیۆری خۆیدا لە سەر زمان ئاڵۆزی، دەستنیشانی دەکات کە کۆڵەکەی مەجاز دێتە سەر دراوسێ بوون و بنەمای خوازەش دێتە سەر وێکچوویی. سۆسێر پێی وایە زنجیرەی گوتار لەسەر دوو هێڵی هاونشینی و جێنشینییە. لاکان دراوسێ بوون بە تایبەتمەندی مەجازی مورسەل و جێگۆڕکێ (جابجایی) دەزانێ و وێکچوویی بە پێناسەی خوازە و کەڵەکەبوون (ادغام). لە مەجازی مورسەلدا پاژێک دێتە جێی هەموو شتەکە و لە ڕێگەی جێگۆڕکێ، دەبێتە نوێنەری خودی شتەکە. وەک باڵ کە هێمای کۆترە و دەتوانێ هەڵفرین وێنا بکات، یان تاج کە دەتوانێ پادشا و دەسەڵات بنوێنێت. لە خوازەدا ناو، یان ئاوەڵناوی شتێک لەگەڵ شتێکی دیکە جێگۆڕکێ دەکا. مەبەست لە بەکارهێنانی خوازە ئەوەیە کە بڵێین؛ ئەم دوو شتە لەگەڵ یەکدی جیاوازن، بەڵام تایبەتمەندییەکی دیاریکراو لە هەردووکیاندا هەیە، وەک لە شیعری کلاسیکدا مانگ ڕوخساری یار دەخاتە بەر چاو. لاکان بە هاوتاکردنی جیاوازیی ئاماژە پێکراوی یاکۆبسن لە نێوان خوازە و مەجازدا، بۆی دەرکەوت کە نەست (خودی نابەئاگا) پێکهاتەیەکی وەک پێکهاتەی زمانی هەیە. لاکان لای وابوو کە نەست بە گوێرەی ڕێسای خوازە و مەجاز کار دەکا (مەوەلەلی،١٣٨٣).

تایبەتمەندی مەجازی مورسەل و جێگۆڕکێ لە چیرۆکدا

کردەوەی دایک و دادە زۆرجار جێگۆڕکێ دەکەن؛ واتە هەندێک جار کەسایەتی بگێڕەوە کردەوەی دایک و دادەی لێ تێک دەچێ و بە جێی یەکتریان دادەنێ. ئەم هۆکارە لەسەر هێڵی هاونشینی دەبنە هۆی ئەوەی لە جیاتی وشەی دایک، دادە بە کار بێنێ.

«دایە درزێکی خێوەتەکەی پێ حاڵی کردم...». «ئەچووبووم دەم درزەکە کە سەرم سوورمابێ دادە بۆ لەوێیە...». «دادە دایکم دیار نییە نەمتوانی بڵێم شەوێک لە حۆو خێوەتانە ئەبینی دەنگێکم بینی لە دایە چووبوو ئیتر نایبینمەوە...». «ئەبوو بڵێم ئەڵێن ساڵی خەوێک و دوو خەوە ئەویش ئەبێ دادەم خەوم پێوە ببینێ ئەڵێن جار و بار دایەشم دەبوو وتبێتم خەو ئەبینم...». «کتوپڕێک ئا بووە بە من و خێرا بزنە ڕێیەکم لە نێو قامیشەڵانەکە ئەبینیوە و پیا هەڵگەڕاوم جا گەیشتوومەوە سەر شانی خۆم و بوومەتەوە بە دادەم خێرا جا لەسەر شانم هەڵفڕیوم دادەم...». «دەبوو ئەوتبێتم ئاخر خەوەکانی من ئەڵێن داگیر کراون داگیر چییە وتی قەینا هی ئەو کابراش هەر وایە داگیر شتێکی وەکوو دادەتە وەکوو دایەت پێش ئەو شەوەی خێوەتەکە...».

هەر لەسەر ئەو بنەمای دراوسێ بوونە هەندێک جار دەبینین جیاوازی دایک و دادە لە سینگیاندا دەرئەکەوێ، سینەی دایک تامی شێی بنکی کتری دەدات و تامی سینەی دادە تاڵ و خۆشە و خوا دایناوە بۆ خەو:

«چۆن سینەی دادەم خوا دایناوە بۆ خەو...». «بە قەد سینەی دایەش زل نییە». «سینەی دایە نییە کە تامی شێی بنکی شەوانەی ئەدا و بۆنی شیری کترییە کۆنی لێ ئەهات...». «وەیی سینەی دادەم تاڵە تاڵ خۆشە مەلاشووم ئەخورێنێ ئەڵێم دادە تاڵ چ خۆشە...». «سینگی تۆم دروست ئەکرد کە خەوێکم لێ بکەوێنێت...». «وتم دادە خوا دایناوە بۆنی شیری لێ بێ شیری لێ بێ وتبووم چەمە شیرەکانی دادە حەموو بەچکەکانی شاری تێر کردبوو...».

وشەی کاکە زۆر جار بە پێی کردەوەی کەسایەتی «کاکە»، جێناوی پێ دەدرێت و لەگەڵ شتێکی دیکە دەگۆڕدرێ، واتە وشەی کاکە دەبێتە هێمایەک بۆ ڕەگەزی نێر:

«کاکە — کازاوای دایکم — کا شووی دادە — کاقوززەڵقۆرتی نێو شۆرتەکەم»

گێڕانەوەی کارەسات

ئامانجی سەرەکی ڕەخنەی لاکانی شیکردنەوەی پچڕانەکانی زمانی بگێڕەوەیە. ئاماژەکانی دووپات کراوی بگێڕەوە بە ڕای لاکان جێگەی سەرنجە، لەبەر ئەوەی نەست بە سازدانی پێوانە و هێمای دووپات کراوەوە، مانا دیاری دەکا.

بگێڕەوە بە هێمای چەندان جار دووپاتەی (تەرمە بۆگەنەی ئەو دیو خێوەتەکە)، (لەشی بە تێزاب کراوی ژنێک) و (کابرای ساحێب سیخ و ساج و تەوراس) دەیەوێ کارەساتێک بگێڕێتەوە، هەر جار بگێڕەوە یەکێک لە کەسایەتییەکانی دایک، یان دادە، یان ژنە چڵمەکە دەخاتە پاڵ کابرا تۆسنەکە و دیسان ڕووداوەکە دەخولقێنێ. هەر وا کە لە سەرەوە باس کرا لەبەر جێگۆڕکێی بەردەوامی کەسایەتی دایک و دادە دیاری ناکرێت ئەوەی کوژراوە کێیە بەڵام ئەوەی ماوەتەوە:

«ئەو تیزابە نامەردە تا کوێی تواندووەتەوە تا چەنێکی کردووە بە چڵمەکە دەرپێکانی براون حەتتا جا من کارم چییە ئەوەندە نەبێ نێو لینگە دڵقاوییەکەیم پێ گوناح بوو وەک مۆم توابووەوە سەر عەرزەکەی ئەو خوارەوە...».

«ئیتر خۆم شوێن دایە کەوتبووم دایە درزێکی خێوەتەکەی پێ حاڵی کردم کە بە فرکە هەڕرای ئەکردبوو منیش ئەچووبوومە دەم درزەکە کە سەرم سوڕمابێ دادە بۆ لەوێیە ئەوە چی ببوو لەگەڵ کابرای قوڕمساغی ساجەکە وێستابوو...». «ئەرێ ئەو شەوە لێرە بووم درزی خێوەتەکەم بیر هاتەوە کابرای ساحەب ساجەکە ژنە چڵمەکەی ڕووت کردبووەوە و لە بەری دەپاڕایەوە نازام لە چی خەلاسی کردبێ کەچی ژنە بە گوێی نەدەکرد و هەر کەفەڵی دەخوراند خێرا خێرا کەفەڵی دەخوراند و کابرا پێی دەوت ئەرێ وەڵڵا بەم تەوراسە سەریم هەڵکەند...».

بگێڕەوە لە شوێنێکدا کۆد و هێمایەک زەق دەکاتەوە کە بەو پێیە دەکرێ کابرا تۆسنەکە و باوک بە یەک کەس بزانین کە بە پێی تەکنیکی جێگۆڕکێ گۆڕپویەتی و دیسان کەسایەتی دایە و دادە پێکەوە لە لای ئەون و ژنەکەش هەر لەو شوێنەدایە:

«خەوەکانی من ئەڵێن داگیر کراون داگیر چییە وتی قەینا هی ئەو کابراش هەر وایە داگیر شتێکی وەکوو دادەتە وەکوو دایەت پێش ئەو شەوەی خێوەتەکە ئەویستم بڵێم کام شەو نەموت ئەموت جا چووزانێ ئەو دەنگە خزمم بوو وتی ژنێک بوو ئەوەندە گرتبووی هەرچی ساڵە ئەمانهێنێتەوە ئەم شارە کۆنە کاولە جا هەر تەواویشی ناکا وتی باوکم گیری کردبوو بە دەستیەوە و ئەیوت ئاخری ئەیکوژم و وتی چەنای چەند ساڵە ئەزانی وتم چووزانم بوتڵێک تێزابی میراتی لەگەڵ خۆی دەگێڕێ...».

وێکچوویی وەک پێناسەی خوازە و کەڵەکەبوون

هەر وا کە پێشتر باسمان کرد کەسایەتی بگێڕەوە لە قۆناغی ڤالۆسی (ئۆدیپی)دا ماوەتەوە، ئەم هۆکارە دەبێتە هۆی ئەوەی هەموو کردەوە و خەونەکانی کەسایەتی لەسەر کێشەی زایەندی (جنسی) بگەڕێ، گرێی ئۆدیپ ڕۆڵێکی بەرچاوی لە ناخی کەسایەتیدا هەیە، خەونی قەدەغە کراوەی تێکەڵ بوونی لەگەڵ دایکی بە پێی جێگۆڕکێ بە دادە دەگۆڕدرێت و وا پیشان دەدات لەگەڵ دادەی دەستی تێکەڵ کردووە.

«وتی پاییز باشە ئەو ژنە چڵمە بچێتە خەونی هەر کەسێکەوە ئیتر خەونەکانی هی خۆی نامێنێت کارێک دەکا جگە لەو خەونەی کە پێتەوە ئەبینێ خەوی تر نەبینێ...».

لە سەر بنەمای تێکەڵبوون، چەندان جار خوازەی نوێ دێنە ناو چیرۆکەوە و کەسایەتی بەو کردەوە نوێیەوە بە کاریان دەهێنێت.

– گۆڕینی کردەوەی وشەی ڕیش وکوو هێمای ئەندامی نێر:

«وتم ئۆخەی ئەم خەندەقە چەنێک گۆشتە چ ڕیش بە پیاو شل ئەکاتەوە...». «دادە خێرا خۆی لە ڕیشم دەرکێشا...». «ڕیشی مەلعوونم کەوتە بۆگەنیوی خەندەقەکەی خوارەوەی کافری چەور کرد...». «ڕیشم چەقیبووە تەختانی سینەیەوە ئاگام لێبوو سینەی لە ڕیشم ساندەوە وتم قەینا با وەبزانێت ئاگام لێ نییە...».

– گۆڕینی کردەوەی وشەی قاچ وەک هێمای ئەندامی نێر:

«وتی سەگە بە سێ قاچەوە ئەڵێی دواکەوتووی...».

«وتی سەگە هەر سێ قاچەکەت تێڵان...».

– گۆڕینی کردەوەی وشەی تەوراس وەک هێمای ئەندامی نێر:

«دادە ئەو کابرایە تەوراسەکەی زۆر غەددارە لاچۆ کەچی نەموێرابوو تەوراسەکەی نەیهیشتبوو بوێرم ئەودیو درزەکە کەوم...». «کابراش دەستی ناردبووەوە نێو سەری دادەم و ئەیوتبوو

بەڵایەکە و هاتووە کچم تەوراسەکەشی لە جانتای کەفەڵیدا گرتبوو...». «تەوراسە سەریم هەڵکەند و دیسان بیری دەکەوتەوە و دەپاڕایەوە لێی تەوراسەکەی لە بەر درزەکەدا گرت...».

- زۆرجار دێوەزمە دەبێتە خوازەیەک بۆ کردەوەی حەزی زایەندی (جنسی)، لە هەندێ شوێندا دەبێتە مەجازی مورسەل و بە پێی هاونشینی لەگەڵ هەر ئەو حەزی زایەندییە، هێمای منداڵ، یان خودی کەسایەتی بگێڕەوە وەک منداڵێک دەچوێنێت.

«ئەدرێم بە نەرما ئەدرێم بە بەچکەیەکی دێوەزمەدا کە حەمووی سێ چوار سەعاتە گووراوە لە ژێر سینەی دادەوە کەچی نازانم بۆ هەر ژێر نابێتەوە...». «لە هەر کەس بپرسم جوابم ناداتەوە ئەڵێ لە کێ ببوویتە دێوەزمە خۆ ناکرێ بێ ئەوەی کەسێکی لێ بێ دێوەزمە بیت ئەڵێم هەر ببوومە دێوەزمە و خێسەیەک لە لێوم دەکات...». «کتوپڕ لەشی گوناحی دەعباکە ئەبێتە چ هەڵمێک دێوەزمەکە بە پەنجێرەکەدا لێی هەڵدەچێ...». «ئەیوتبوو وست نقەت لێوە نەیا مەمکی توند بوو دیارە مژدی ئەکرد بە بەچکە دێوەزمەوە مەمکی بۆنی مژدی لێ هەڵئەستابوو...». «نقەم لێوە نایا باسی دێوەزمەکەش ناکەم نالێم چۆن سکی دادەی پڕ کرد و بەتاڵی کردەوە...». «دێوەزمە نەگبەتەکە شوێن زمانم کەوتووە دیانی لە دیانم تیژ کردووە کە بمپچڕێنێ...».

کۆبەندی باسەکان

وەک لە سەرەوە ئاماژەی پێ کرا؛ دەتوانین ببینین چەندان خوازە و مەجازی نوێ لە چیرۆکدا بەکارهاتووە. بە گشتی شێوەی گفتی بگێڕەوە، ئاشکراکەری شپرێوییە لە گەشەی دەروونی سووژەدا. سووژە نەیتوانیوە بە دەروونی کردنی سیستمی نیشانەیی/کە لە زماندا ڕەنگ بداتەوە/، لە ڕەهەندی خەیاڵەوە بەرەو ڕەهەندی هێما تێپەڕێ. زۆربوونی وێنەکان وەک ترس لە مەرگ، دایک، کاکە، کابرا تۆسنەکە... نیشانەن بۆ جێماوەبوونی بگێڕەوە لە ترسی قۆناغی ڕەهەندی خەیاڵی.

هەوڵی بگێڕەوە بۆ گەڕانەوە بۆ لای دایک (دادە؟) بە مەبەستی کۆتایی هێنان بە ترسەکانی، هەوڵێکە کە بە هاڕاندنی ئاوێنە بەسەروچاویدا کۆتایی پێ دێت. لەبەر ئەوەی لە جیهانی پێوەندیی کۆمەڵایەتیدا سیستمی نیشانەیی زمانە کە هەڵسوکەوتەکان دابین دەکات، نەک خواستە سەرلێشێواوەکانی ڕەهەندی خەیاڵی.../.

سەرچاوەکان:

* ماری گلاکز (٢٠٠٩). نەرێکار، وەرگێڕان: تەیفووری، مەنسوور. شەوقی، ئیبراهیم، سلێمانی.
* یوونسی. فریا (١٣٧٩). کتوپریک ئا. چیرۆک.
* اونز، دیلن (١٣٨٧). فرهنگ مقدماتی اصطلاحات روانکاوی لکانی، مترجمان: پارسا، مهدی. رفیع، مهدی، تهران: انتشارات گام نو.
* پاینده، حسین (١٣٩٥)، معکوس کردن رابطەها: خلاقیت پسامدرن در آزاده خانم و نویسنده‌اش.. مقاله. اینترنت
* موللی، کرامت (١٣٨٣). مبانی روان کاوی فروید ـ لکان، تهران: نشر نی
* هومر، شون (١٣٨٨). ژاک لەکان، مترجمان: طاهائی، سید محمد ابراهیم. جعفری، محمد علی، تهران: انتشارات ققنوس.